

20 09 2018

Чомеашиносон ва мухаккикони муосир барои шинохтан ва ташхис додани укладаҳои фикрӣ ва иҷтимоӣ, ки боиси пойинравӣ ва воқасгароӣ мегарданд, аз истилоҳи шартӣ «мазхабзадагӣ» қор мегиранд. Сатҳи мазхабзадагӣ дар ин ҷо он чомеа, албатта, ба ҷиғунагии ҷазои фикрию маданӣ бастагӣ дорад. Умдатан, дар нимаи дуҷуми садаи бист дар кишварҳои Шарқи мусулмонӣ бозихои сиёсӣ бештар ранги мазхабӣ гирифта, дар қолаби инқилобҳои исломӣ инсичом ёфтанд. Хамин тавр, дар ҷазои собик шӯравӣ ҳам, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷузъи ҷудонопазири он махсуб меёфт, фактори динӣ - мазхабӣ авлабият пайдо кард ва раванди воқеоту ҳаводиси минбаъда ба он омил пайванд хӯрд.

Дар муҳити Тоҷикистони шӯравӣ аз охири солҳои ҳаштодуми асри гузашта шурӯъ карда, бозихои геополитикӣ дар қолаби исломи сиёсӣ ворид гардиданд ва тадричан ҷазои сиёсӣ, ахлоқӣ, иҷтимоӣ, маданӣ ва маънавиро таҳти таъсир қарор доданд. Ин нуқтаро мебоҷад ёдовар шуд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ханӯз пеш аз замони касби Истиклолияти давлатӣ аз назари динӣ - мазхабӣ дар таносуб бо дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ осебпазиртар буд, ҷунки дар ин минтақа нуфузи қобили мулоҳизаи рӯҳониёни муҳофизакор, фурсатталаб, беҳабар, ноогоҳ, ки тору пудашонро хурофоту таассуби мазхабӣ ташкил дода буд, ба мушоҳида мерасид. Аз тарафи дигар, аз нимаи дуҷуми солҳои ҳаштодуми садаи бист ҳаракати рӯҳониёни ҷавон, ки ҳудро ислохотгари динӣ - исломӣ унвон мекарданд ва дар маҳофили динӣ аз ислохоти густурдаи мазхабӣ лоф мезаданд, неруманд шуд ва дар майдони сиёсӣ мафкуравии ҷумҳурӣ аз худ дарак дод.

Қор то ба ҷо расида буд, ки табақаи ислохотхоҳони наҳзатӣ ба таври ҳудогоҳу ноҳудогоҳ бо намоёндагони ҳадамоти ҳосусӣ дар минтақа, ки таҳти пӯшиши ҳадамоти фарҳангии маданӣ ва тичоратӣ дипломатӣ қору фаъолият мекарданд, иртибот барқарор намуданд. Илова бар ин, омӯзиш ва таҳлили раванди фаъолияти созмони сирри динии Наҳзати ҷавонони Тоҷикистон (баъдан ТТЭ ХНИ) ва усулу методҳои муборизаи сиёсӣ ва таблиғоти мафкураи динӣ - исломӣ моро ба ин натиҷа мерасонад, ки қабл аз ин солҳо низ дар ҷумҳурӣ ҷараёни решаёбии афқори динӣ ва тарғиби мурағтаби мафкураи исломӣ таҳким ёфтааст. Ин нуқтаро аз сатҳу сифати муносиботи лидерони наҳзатӣ дар охири солҳои ҳаштод ва ибтидои солҳои навадум ва ба дунболи ин, дар ҷараёни ҷанги шаҳравандӣ (солҳои 1992-1997) ва марҳилаи баъдичангӣ ва ҳатто имрӯз ҳам пай бурдан мумкин аст. Барои дуруст шинохтани авзои сиёсӣ - идеологӣ ва иҷтимоӣ - маданияи минтақавӣ дар муддати мушаххаси замонӣ (солҳои 1989-1991), қабл аз ҳама, ба маъсалаи шинохти ҳадафҳои стратегӣ наҳзатӣ бояд тавачҷуҳ кард.

Дар замони машруиҷат пайдо кардани барномаи сиёсии ҳизбӣ дар қолаби «бозсозии горбачёвӣ» дар тамоми ҳудуди давлати Шӯравӣ раванди ташаккулёбии андешаҳои милли таҳким ёфт ва дар пасманзари сиёсати ба ном миллии горбачёвӣ гурӯҳҳои муташаккили

мазхабӣ, ки солҳо орзуи бозгашт ба асли худ – таъсиси хилофати исломӣ ва қувват додани неруҳои динӣ дар минтақаро дар дил мепарвариданд, ба майдон омаданд. Дар ҳудуди Чумхурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон дар ибтидо ҳаракати милли барҷунбишҳои динӣ - мазхабӣ нуфуз дошт. Агар матбуоти даврии вақтро иҷмолан мурур кунем, мебинем, ки дар марҳилаи аввалӣ (солҳои 1986-1989) неруҳои фикрӣ ва милли, ки аз интеллигенсияи ватанӣ бархостаанд, бар элитаи мазхабӣ, ки аз уламо ва муллоҳои суннатӣ ислохотгар таркиб ёфта буд, бартарӣ доштанд. Вале дар марҳилаи баъдӣ (солҳои 1989-1991) мушоҳида мешавад, ки неруҳои исломӣ, махсусан роҳбарияти нахзатӣ минбарро ба даст мегиранд ва дигар ниҳодҳои милли ва институтҳои иҷтимоӣ дар хошия қарор мегиранд. Махз дар ҳамаи марҳилаҳои аввалии ҳаҷаси мешавад ва ҳуруфоти таассубӣ динӣ - мазхабӣ дар марҳуми иҷтимоӣ реша медавнад. Ҳар сомонӣ иттиҳодияе, ки дар ин марҳилаи ҳаҷаси рӯӣ қор омада буданд, бо ин ё он васила ба ТТЭ ХНИ иртибот дошта, тахти қоролӣ бевосита ё бавоситаи нахзат қорол гирифтаанд. Азбаски ташиқоти сомонҳои милли аз берун пуштибонӣ намешуданд, ҳангоми ташаннуҷи авзоъ ноҷор вобастаи ТТЭ ХНИ қариданд. ТТЭ ХНИ бошад, қуноне ки қаблан ишора қардем, аз берун маблағгузорӣ мешуд ва ба истилоҳ, «спонсор» - сарпараст дошт. Ба ин манзур, иттиҳодияи сомонҳои сиёсӣ ва фарҳангии қамон, аз қумла Ҳизби демократии Тоҷикистон, «Растохез», «Лаъли Бадахшон», «Начоти Ватан» ва ба ин монанд сомонҳои машрӯъ ва номашрӯӣ вақт дар ТТЭ ХНИ махлул шуданд. Муҳимтар аз ин, тибқи қадвал - семаи сармоягузори қруҷаи нахзатӣ сомонҳо вориқи қорзори сиёсӣ шуданд ва билқосила тахти назари қорқардонони асосии бозихи сиёсии Тоҷикистон дар ибтидои солҳои навад фаъолият намуданд. Ҳарқанд ки раҳбарони сомонҳои номбаршуда ин қорро намехостанд, ноилоч тобеи элитаи сиёсии нахзатӣ қариданд ва стратегияву тактикаи онҳо ро пазируфтанд (шоёд раҳбарони ҳаракату сомонҳои сиёсӣ дар дил ниятҳои неқ доштанд, вале дар ТТЭ ХНИ мунахал шудани онҳо ва ба сифр баробар қаридани талаботи барномавии сиёсӣ иҷтимоӣ ва маданияи иқтисодии онҳо сабаби ноқом қариданашон дар бозии сиёсии нахзатӣ мебошад). Баъдтар раҳбарони ин сомонҳо Тоҳири Абдуҷаббор, Аслиддин Соҳибназар, Шодмон Юсуф ва дигарон дарқ қарданд, ки дар қи доме афтиданд ва сарнавишти миллию давлатиро ба дасти қихо супурданд. Вале аллақай дер шуда буд, онҳо дар баробари машинаи пуриқтидори сиёсӣ мафқуравии нахзатӣ, ки аз қониби қудратҳои минтақавӣ сармоягузорӣ мешуд, истодақарӣ қарда натавонистанд ва саранқом шикаст ҳурданд.

Ачибаш ин аст, ки ТТЭ ХНИ мувофиқи тартибу дастури сармоягузоронаш тамоми қувваҳои миллию сиёсии вақтро, ки аз озодию истиқлолияти сиёсӣ милли ҳарф мезаданд, зӯран тахти парқами худ гирифт. Майдони «Шаҳидон» бо «ташаббус» - и бевоситаи нахзатӣ ташиқ шуда, минбар дар ихтиёри элитаи нахзатӣ буд. Наворҳои Майдони «Шаҳидон» ва минбардорихи тими нахзатӣ дар он қамон бар он гувоҳӣ медаханд, ки муҷриёни пасипардагии бетартибҳои оммавӣ дар шаҳри Душанбе тамоми бурди ҳудро рӯӣ ТТЭ ХНИ гузошта, ба дасти ин ташиқоти террористӣ инқилоби исломиро ба минтақа ба истилоҳ, экспорт қардан мехостанд. Ҳуқумати мусолиҳаи милли ба ном милли буд ва асосан, тахти қоролӣ бевоситаи элитаи нахзатӣ қорол гирифта, қанд моҳ дошт дода, оқибат фалақ қарид ва аз андарунаш қанги шаҳрвандӣ буруз қард.

Баъди он ки Иҷлосияи шонздаҳуми Шӯрои Олии Чумхурии Тоҷикистон Ҳуқумати навро рӯӣ қор овард, ТТЭ ХНИ ба ҳорич панох бурд ва дар берун ҳам тахти ҳимояи бевоситаи сармоягузоронаш қорол гирифт. Дар гурбат ҳам ТТЭ ХНИ барои он ки ҳусни

таваччуи созмонҳои байналмилалӣ ва хайриявино чалб кунад, гурезахоро, ки як қисм мавқеиятҳои гуногун доштанд ва ба нахзат ва назароти нахзатӣ муҳолифат меварзиданд, иҷборан тарафи худ кашид ва Иттиҳоди неруҳои оппозитсионӣ Тоҷикистон (ИНОТ) - ро таъсис дод. Дуруст аст, ки як гурӯҳи муҳоҷирони иҷборӣ ба ин ташкила (ИНОТ) шомил нашуданд ва дар хорич аз кишвар мустақилона қору фаъолият намуданд ва аз ТТЭ ХНИ қанор гирифтанд (чун аз таҷриба меҳонистанд, ки нахзат ҷӣ меҳоҳад ва кишварро ба ҷӣ муҳибате оварда расонд). Вале элитаи нахзатӣ дигар гурӯҳхоро муттаҳид қарда, ИНОТ - ро созмон дод ва дар раъси он қарор гирифт. Имрӯз ТТЭ ХНИ дар хорич таҳти пӯшиши сиёсӣ молиявӣ қувваҳои беруна, баъзе созмонҳои байналмилалӣ ва доираҳои қарбӣ ба роҳандозӣ намудани қарномаи сиёсӣ (албатта, тибқи қармуда ва диктаи қармоягузорони қруҷаи нахзатӣ) машғул мебошад. Қарои ба вучуд овардани сӯйитақоҳумот ва муҳимтар аз ин, воҳимаю хангома ТТЭ ХНИ аз усулҳои муосири иттилоотӣ, сиёсӣ, маққуравӣ ва маданӣ қор меқирад ва қурсату қайти муносиб меҷӯяд. Дар ин росте, созмонҳои ифротӣ қурсатталаби «Гурӯҳи 24», «Анҷумани озодандешони тоҷик» ва амсоли инхоро ба худ қазб меқозад ва ба ин васила доираи салоҳиятҳои сиёсӣ маданияшро афзудан меҳоҳад. Хадақи ТТЭ ХНИ, пеш аз хама, бо истиқода аз қурсати муносиб аз нав таъсис додани ИНОТ мебошад ва бо ин роҳ меҳоҳад тамоми созмону неруҳои муҳоҷирро таҳти султаи худ қамъ ва даъвои бузурғманишиашро манзури элитаи сиёсӣ иқтисодӣ аврупоӣ намояд. Дар пушти ин воҳимаю хангомаҳо боз қармоягузорони хоричӣ меистанд ва ҳимояти ТТЭ ХНИ-ро, ки аз қабл қруҷаи номувафқақи онҳо будааст, дар хорич хамҷунон идома меқанд.

Фаридун ОРИЁӢ